

Peter Tomažič

Z druge strani

Pričevanja s Škofljice in bližnjih vasi
o drugi svetovni vojni

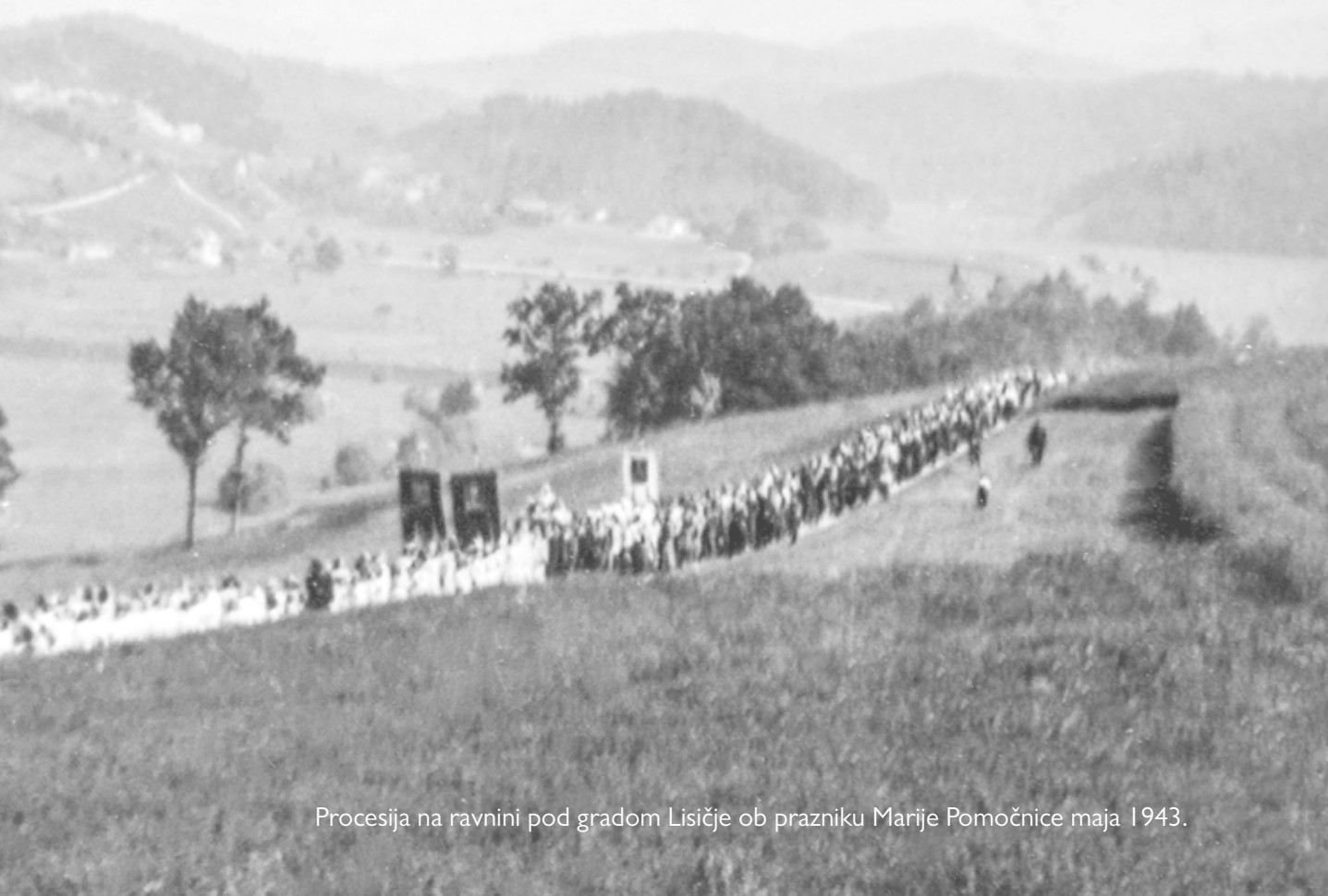

Peter Tomažič

Z druge strani

Pričevanja s Škofljice in bližnjih vasi
o drugi svetovni vojni

Procesija na ravnini pod gradom Lisiče ob prazniku Marije Pomočnice maja 1943.

Z naših poti št. 3
ISSN 2335-4259

Zasnova in urejanje zbirke: Interesno združenje Naša Lavrica, Domoznanska sekcija

Peter Tomažič:

Z DRUGE STRANI: PRIČEVANJA S ŠKOFLJICE IN BLIŽNJIH VASI O DRUGI SVETOVNI VOJNI

Predgovor: Peter Tomažič

Pričevanja zbral in uredil: Peter Tomažič

Lektoriranje: Katarina Jaklitsch Jakše in Karmen Tomažič

Bibliografija: Nataša Kovačič

Slovar tujk in pogovornih besed: Klara Tomažič

Oblikovanje, obdelava slikovnega gradiva in prelom: Stane Kočar

Fotografije: SDB Rakovnik in zasebni lastniki (domačini, pričevalci in salezijanec Stane Okorn)

Izdala in založila: Partner graf d. o. o., Grosuplje (zanj Andrej Zakrajšek);
Interesno združenje Naša Lavrica, Domoznanska sekcija, Škofljica (zanjo Iztok Petrič), 2015

Tisk: Partner graf d. o. o., Grosuplje

Naklada: 500 izvodov

© Partner graf d. o. o., Interesno združenje Naša Lavrica, Domoznanska sekcija in avtorji, 2015

Izražena mnenja pričevalcev niso tudi nujno mnenja avtorja ali izdajatelja. Vse pravice pridržane. Brez pisnega dovoljenja izdajatelja, založnika, avtorjev in pričevalcev v primeru pričevanj ter v skladu z zakonodajo je prepovedano reproduciranje, distribuiranje, dajanje v najem in na voljo javnosti (internet), predelava ali vsaka druga uporaba avtorskega dela ali njegovih posameznih delov v kakršnem koli obsegu ali postopku, vključno s fotokopiranjem, tiskanjem ali hranitvijo v elektronski obliki.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.4Škofljica)«1941/1945»(092)
821.163.6-94

Z druge strani : pričevanja s Škofljice in bližnjih vasi o drugi svetovni vojni / [pričevanja zbral in uredil, predgovor] Peter Tomažič ; [bibliografija Nataša Kovačič ; slovar tujk in pogovornih besed Klara Tomažič ; fotografije SDB Rakovnik in zasebni lastniki ... et al.]. - Grosuplje : Partner graf ; Škofljica : Interesno združenje Naša Lavrica, Domoznanska sekcija, 2015. - (Z naših poti, ISSN 2335-4259 ; št. 3)

ISBN 978-961-93868-1-1 (Partner graf)
1. Tomažič, Peter
281028864

Kazalo

Uvodnik	5
Salezijanec STANE OKORN – Lisičje in salezijanci.....	11
Salezijanec ALOJZ HRIBŠEK	19
Dednikarjev France s Klanca	22
Mavčeva Joža iz Dol	31
Malnarjev France s Škofljice.....	41
Jurmanova Ivi z Gumnišča	51
Kočijaževa Vida s Sel	58
Kočijaževa Poldka s Sel	65
Pomarančarjeva Karolina iz Lanišča	69
Fletnov Peter iz Lisičja	79
Andrejčkova Marija iz Cegelnice.....	86
Adamčev Lojze z Orel	95
Kocjanov Tone z Blata.....	104
Židanova Micka iz Zaloga.....	111

Seznam salezijancev, povezanih z življenjem v gradu Lisičje	119
Opombe.....	125
Opis pojmov za razumevanje druge svetovne vojne v Ljubljanski pokrajini	126
Slovar tujk, pogovornih, redkeje uporabljenih ali posebnih besed.....	132
Viri in literatura	134

Uvodnik

Minilo je že skoraj 40 let, ko smo se otroci, ki smo živeli blizu gradu Lisičje, podili po praznih prostorih, v katerih še miši niso več živele. Od nekdaj in še danes ga domačini imenujemo grad, čeprav je v strokovni literaturi opredeljen kot dvorec. Verjetno se je tako poimenovanje prijelo, ker je bil dolgo časa največja in najmogočnejša stavba v teh krajih. Seveda so nas v tistih časih navdihovali partizanski filmi, ki smo jih takrat gledali po televiziji, in vse drugo, kar smo slišali v šoli. Tako smo bili v igri enkrat partizani in Nemci, zopet drugič graščaki, ki se vozimo s kočijo, stoječo v hodniku za glavnim vhodom v grad. Kočija je nekega prvega maja po nočni zabavi na vrtu gradu izginila neznano kam in tako je izginil še zadnji predmet, ki je spominjal na zanimivo preteklost gradu, o kateri otroci nismo vedeli ničesar. Z leti se nam je v povezavi z zgodovino gradu Lisičje počasi, po drobtinica, odpiral nov svet, ki so ga poznali odrasli, pa si v tistih časih o tem niso upali preveč govoriti.

Konec osemdesetih let sem prvič prebral brošuro salezijancev *Naše delo* iz leta 1943, ki opisuje čas italijanske okupacije, čas internacije in pomoč salezijancev po škofeljskih kmetijah. France Trtnik je vsa leta po vojni hranil original, ki je bil v letu 2010 v treh izvodih barvno reproduciran in je danes širši javnosti na voljo v župnijski knjižnici ter na spletni strani www.skofljica.net. Ta zapis mi je odprl nov pogled na življenje duhovnikov v gradu Lisičje, ki sem ga do tedaj poznal samo iz Vidičevih zapisov v knjigi *Po sledovih Črne roke*. Kot urednik glasila *Iskanja* sem v letu 1990 objavil intervju s salezijancem Stanetom Okornom, ki je tedaj služboval v Želimljah, med vojno pa je kot dijak veliko časa preživel v gradu Lisičje. To je bil prvi podrobnejši javno objavljen pregled delovanja salezijancev v gradu Lisičje med drugo svetovno vojno. To obdobje v gradu je dodatno osvetlila tudi knjiga o dr. Francetu Ciganu, pomembnem slovenskem glasbeniku, ki jo je v letu 2002 izdala Krščanska kulturna zveza v Celovcu in z njeno vsebino argumentirano zavrгла Vidičeve neresnične navedbe o medvojnem delovanju Cigana in salezijancev v gradu Lisičje.

Po letu 2006, ko je grad Lisičje odkupila Občina Škofljica, in po zadnjih večjih obnovitvenih delih, je grad postal vse bolj zanimiv za širšo javnost, predvsem s svojo daljno preteklostjo in botaničnim vrtom v 16. stoletju, ki ga v *Slavi vojvodine Kranjske* opisuje Janez Vajkard Valvasor. V gradu Lisičje se je v tem času zvrstilo veliko kulturnih, družabnih in drugih dogodkov, za kar gre zasluga predvsem občini, društvom in delavoljnim posameznikom. Tudi sam sem želel pridati kamenček k odkrivanju zgodovine dvorca Lisičje in Škofljice z bližnjo okolico, zato sem pred dvema letoma začel zbirati in na spletni strani www.skofljica.net objavljati fotografije, ki so v povezavi z gradom nastale v prejšnjem stoletju, predvsem med drugo svetovno vojno. Takrat je bilo življenje v gradu izjemno razgibano in zanimivo, še posebej za številne otroke, ki so ob nedeljah in včasih tudi ob delavnikih po gozdnih potkah iz vseh strani prihajali v grad. Ob zbiranju fotografij, ki jih hranijo starejši ljudje, so že pri prvih sogovornikih na dan privrele številne še neslišane zgodbe in življenjske usode ljudi med drugo svetovno vojno in po njej. V duhu takratnih prizadevanj pokojnega dr. Jožeta Trontlja, ki si je zelo prizadeval za spravo med vojno razdeljenih Slovencev in ves čas poudarjal sočutje in vživljanje v tragedije posameznikov, se mi je zdelo nujno, da te življenjske zgodbe iz naših krajev dosežejo in tudi v širši javnosti spodbudijo sočutje in razumevanje, kako nemočen in negotov je posameznik v vojnih igrah velikih sil ter kakšne grozote in krivice na vseh straneh prinaša vojna, še posebej državljanska.

Prvo pričevanje je nastalo decembra 2013. V letu in pol jih je sledilo še enajst. Ob tem se je zbralo tudi prek sto fotografij, povezanih z gradom Lisičje in življenjem v širši okolici. Nekaj jih je objavljenih v tej knjigi, vse ostale, ki so zanimive za širšo javnost, pa na spletni strani www.skofljica.net. Avtor večjega dela fotografij je salezijanec Jože Pušnik, medvojni ravnatelj v gradu Lisičje. Med pričevanji so tudi zasebne fotografije z osebno noto, kjer avtor ni znan. Zaradi pretiranega ponavljanja enakega teksta ob vsaki objavljeni fotografiji vir ni posebej naveden. Večina fotografij, objavljenih v tej knjigi, se je ohranila v zasebnih družinskih arhivih domačinov ali kot vinjete v glasilu salezijanskih dijakov *Naše delo* iz februarja 1943. Manjši del fotografij, predvsem iz let 1941 in 1942, je ohranjen v arhivu salezijancev na Rakovniku, oziroma so del zasebnega arhiva salezijanca Staneta Okorna. Vsa

pričevanja so neposredno ali posredno povezana z življenjem salezijancev v gradu Lisičje. Mnoge družine na Škofljici in v okolici so se v težkih medvojnih časih tesno povezale z njimi, predvsem prek njihove verske oskrbe in dela za otroke in mladino. K tem dvanajstim pričevanjem v tej knjigi uvodoma dodajam že objavljeno pričevanje salezijanca Staneta Okorna, ki vsebinsko postavlja okvir tedanjemu dogajanju, ter del pričevanja pokojnega duhovnika Alojza Hribška, v sklopu oddaje *Pričevalci* na Televiziji Slovenija, ki se tudi navezuje na grad Lisičje.

Pri izbiri pričevalcev nisem imel posebnega načrta, razen da zaobjamem Škofljico in glavne okoliške vasi ter da pridem do ljudi, ki so živeli v tistem času in bili kakorkoli, pa čeprav samo prek duhovne oskrbe, povezani s salezijanci v gradu Lisičje. V nadaljevanju me je pripoved predhodnega pričevalca največkrat že usmerila do naslednjega, saj so jih prepoznali na slikah ali se spomnili njihovih družinskih usod. V nekaj primerih me je predhodni pričevalec celo spoznal z naslednjim ali sodeloval pri prvem obisku in pomagal ustvariti prepotrebno zaupanje. Tako sem zaobjel štiri osebe, ki so bile v času vojne polnoletne, in osem oseb, ki so bile med vojno otroci, v starosti od 4 do 15 let, in so videle tisti čas skozi otroške oči. Glede na povezanost s salezijanci je katoliška vera logična skupna lastnost vseh pričevalcev. Druga njihova skupna lastnost, ne glede na partizanski, domobranski ali »nikakršen« predznak, pa je ta, da so bile vse družine, v katerih so takrat živeli pričevalci, kmečke, tako revne kot premožne, in praviloma nenaklonjene prihajajočemu komunizmu že med vojno ali pa po vojni. Tako so v tej knjigi s pomenljivim naslovom *Z druge strani* zbrana predvsem pričevanja z dogodki in opisi, ki so bili pred letom 1990 zamolčani in bi v prejšnji ureditvi z javno objavo pričevalce ali izdajatelje spravili za rešetke ali v zelo velike težave.

Z vsakim pričevalcem sem se srečal vsaj trikrat, in sicer včasih najprej uvodoma ob slikah, nato ob samem pričevanju, ob dopolnitvah in preverjanjih ter nazadnje še ob končni avtorizaciji povzetega pričevanja. Velikokrat sem v vmesnem času pomembne navedbe časovno in vsebinsko preveril tudi z drugimi viri, objavami in pričevalci. Sama pričevanja so bila zvočno posneta in nato pisno povzeta, pri čemer ne gre za neposredni prepis, saj le-ta ne bi bil uporaben. Z zapisom sem poskušal

ohraniti čim več dobesednosti, avtentičnosti, pozabljenih starih besed in domačih hišnih imen. Vsekakor pa sem moral vsebino povezati v pravilno časovno zaporedje in smiselne, tekoče berljive sklope, saj misel starejših ljudi velikokrat preskakuje, zamre ali pa se preusmeri na sedanost. Pri mlajših osebah, kjer misel lepo teče, pa je zapis posameznih odlomkov velikokrat skoraj enak posnetku. Prav tako sem anonimiziral nekatere osebe, ki so bile udeležene v opisanih dogodkih in bi bile po mojem mnenju ali mnenju pričevalca ob objavi lahko prizadete oziroma bi to lahko prizadelo njihove svojce. V enem primeru sem povedano situacijo in opis celo ločeno razbil po pričevanju, tako da so ostala zanimiva dejstva, ni pa mogoče prepoznati posameznih udeležencev dogodkov ali njihovih družin. Na račun anonimizacije so pričevanja mogoče izgubila nekoliko pristnosti in zgodovinske ostrine, saj je bilo potrebno ljudi opisati bolj na splošno, vendar namen pričevanj ni kogarkoli obsojati, ampak predvsem prikazati dejstva in okoliščine, ki so med vojno doletele navadne ljudi in vplivale na njihove odločitve in izbire, ki nemalokrat sploh niso bile možne.

Z vprašanji pričevalcem sem na kratko poskušal zajeti tudi življenje njihovih družin pred drugo svetovno vojno in v prvem desetletju po njej. Glavnina vprašanj je bila, tako kot si časovno sledijo, usmerjena na začetke vojne, prve partizanske akcije, prva osvobodena ozemlja, internacijo, italijansko ofenzivo, pojav vaških straž, kapitulacijo Italije, vmesni čas do nemške ofenzive, nemško ofenzivo, pojav domobranstva ter na zaključne boje. V vsakem pričevanju je praviloma tudi del, ki je namenjen salezijancem in dogodkom v gradu Lisičje, kjer sem poskušal pri vsakem pričevalcu izpostaviti njegov vidik in tisto, česar niso povedali že drugi, saj se je veliko stvari tudi ponavljalo.

V pričevanjih se pojavljajo tudi tujke, pogovorne, redkeje uporabljene ali posebne besede, ki so zapisane ležeče in imajo razlago v slovarju na koncu knjige. Veliko izmed teh besed se danes ne uporablja več, razen pri starejših ljudeh. Pričevalci so uporabljali različna domača imena za iste kraje, zato so bila vsa domača imena za kraje preoblikovana v enoten in slovnično pravilen zapis. Opombe in pomembni pojmi so v celoti opisani na koncu knjige. V naslovu vsakega pričevanja, z izjemo prvih dveh pričevanj salezijancev, je vedno navedeno domače hišno ime in kraj, kjer

je med vojno živel pričevalec. Na koncu pa je pričevanje podpisano z uradnim imenom in priimkom ter navedbo kraja in časa nastanka pričevanja.

Pri branju pričevanj je potrebno upoštevati, da gre za več kot 70-letno časovno oddaljenost od opisanih dogodkov in za osebni pogled pričevalcev na tisti čas. Pri pričevanjih zato ni pričakovati popolne natančnosti splošno zgodovinskih dejstev, kronološko navedenih dogodkov ali drugih podrobnosti krajevni okolici, ki sta jih spomin in čas lahko tudi nekoliko zbrisala, izbrala ali poudarila le nekatere. Za razumevanje in življenje v tisti čas je veliko bolj pomembno, kaj so pričevalci doživljali, kaj se je zapisalo v njihovo notranjost in kaj se je dogajalo prav njim osebno, v njihovih družinah in prav v njihovi vasi. Razlike pri tem, kaj se je dogajalo v posameznih vaseh v naši bližnji okolici, so velikokrat skoraj neverjetne. Nekatere vasi so posamezne vojne aktivnosti v celoti obšle, zopet drugič pa v polnosti grobo zadele, kar je predvsem posledica naključja, oddaljenosti od prometnic, centrov, vojaških postojank, oskrbovalnih poti, bližine gozda itd.

Ob tem moram zapisati, da so me srečanja s pričevalci notranje obogatila in da sem bil zelo presenečen nad njihovim optimizmom, vztrajnostjo in pozitivnim gledanjem na življenje, kljub številnim tragičnim dogodkom, ki so jih doživeli v preteklosti.

Naj njihove življenjske zgodbe spregovorijo tudi v vas.

Peter Tomažič ml.

ISBN 978-9-6193868-1-1

9 789619 386811

12,00 EUR